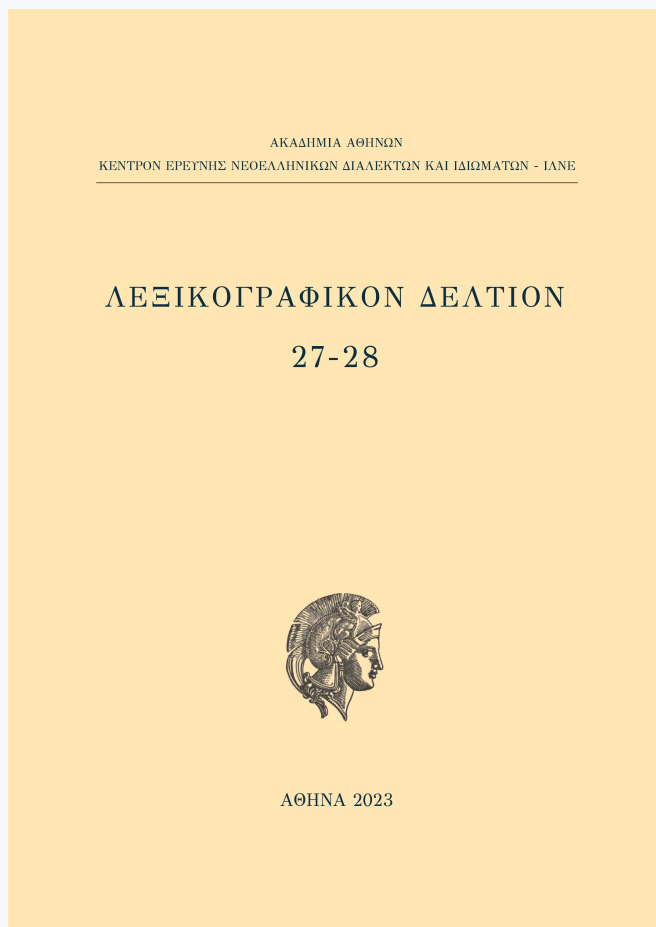

Lexicographic Bulletin

Vol 27 (2023)

Lexicographic Bulletin

**Ρηματική υποκατάσταση στις νεοελληνικές
διαλέκτους του εσωτερικού της Μικράς Ασίας**

Symeon Tsolakidis

doi: [10.12681/ld.38013](https://doi.org/10.12681/ld.38013)

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ ΚΑΙ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ - ΙΛΝΕ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

27-28

ΑΘΗΝΑ 2023

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

27-28

Λ Ε Ξ Ι Κ Ο Γ Ρ Α Φ Ι Κ Ο Ν Δ Ε Λ Τ Ι Ο Ν 27-28

© Copyright 2023: Ακαδημία Αθηνών
ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ
ΚΑΙ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ-ΙΛΝΕ
ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ
Αλεξάνδρου Σούτσου 22, 106 71 Αθήνα
<http://www.academyofathens.gr/el/research/centers/greekdialects>

Επιμέλεια έκδοσης:
ΙΩ ΜΑΝΩΛΕΣΣΟΥ, Διευθύνουσα
ΓΕΩΡΓΙΑ ΚΑΤΣΟΥΔΑ, Ερευνήτρια
ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ΜΕΡΤΥΡΗΣ, Ερευνητής

LEXICOGRAPHIC BULLETIN 27 - 28

© Copyright 2023: Academy of Athens
RESEARCH CENTRE FOR MODERN GREEK DIALECTS – ILNE
OF THE ACADEMY OF ATHENS
Alexandrou Soutsou 22, Athens 106 71
<http://www.academyofathens.gr/el/research/centers/greekdialects>

Volume editors:
IO MANOLESSOU, Acting director
GEORGIA KATSOUДА, Researcher
DIONYSIOS MERTYRIS, Researcher

ISSN: 0400-9169
e-ISSN: 2945-2759

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΔΙΑΛΕΚΤΩΝ ΚΑΙ ΙΔΙΩΜΑΤΩΝ -ΙΑΝΕ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

27-28

ΑΘΗΝΑ 2023

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Περιεχόμενα.....	7-8
Πρόλογος.....	9-10
†Peter Mackridge, <i>Αθησαύριστο λεξιλόγιο από τον Σάραχο του Πόντου: από την αυτηκοΐα (δεκαετία του 1980) στα κατάλοιπα του Ι. Παρχαρίδη (1876)</i>	11-64
Μαρία Βραχιονίδου, <i>Ντε, ντεμέκ, μπάρεμ, εμ ... εμ: Τουρκικά δάνεια ως πραγματολογικοί δείκτες στην κοινή νέα ελληνική και τις διαλέκτους</i>	65-92
Γεωργία Κατσούδα, <i>Αξιοποιώντας το σημασιολογικό κριτήριο στην ετυμολογική έρευνα: επανευμολογήσεις του κοινού νεοελληνικού λεξιλογίου</i>	93-110
Νικόλαος Κονομής, <i>Ετυμολογικές σημειώσεις του κυπριακού ιδιώματος (μνήμη Κυριάκου Χατζιωάννου)</i>	111-134
Μαγδαληνή Κωνσταντινίδου, <i>Το ιδίωμα της νήσου Λέρου (Δωδεκανήσου)</i>	135-230
Ιώ Μανωλέσσου & Νικόλαος Παντελίδης, <i>Από την ιστορία της τσακωνικής διαλέκτου: μία νέα άγνωστη πηγή</i>	231-250
Διονύσιος Μερτύρης, <i>The loss of the partitive genitive in Greek</i>	251-282
Σταμάτης Μπέης & Όλγα Πατεράκη, <i>Απόψεις περί ετυμολογίας και κοινωνικές αναπαραστάσεις στη σύγχρονη Ελλάδα</i>	283-298
Ελένη Παπαδοπούλου, <i>Όψεις του διαλεκτικού λεξιλογίου γύρω από την ψυχονοητική μειονεξία</i>	299-316
Συμεών Τσολακίδης, <i>Ρηματική υποκατάσταση στις διαλέκτους του εσωτερικού της Μικράς Ασίας</i>	317-334
Γεώργιος Τσουκνίδας & Γεώργιος Χαιρετάκης, <i>Η σύνθεση σε ιδιώματα της Φθιώτιδας</i>	335-353

<i>Διαλεκτική λεξικογραφία: ελληνική βιβλιογραφία (II)</i> (Γ. Κατσούδα)	355-379
<i>Νεκρολογίες</i>	
Δικαίος Β. Βαγιακάκος (1915-2016) (Σ. Τσολακίδης).....	381-414
Νικόλαος Γ. Κοντοσόπουλος (1929-2020) (Χ. Καραντζή).....	415-433
Δημήτριος Α. Κρεκούκας (1919-2019) (Δ. Γκαραλιάκος)..	435-444
<i>Πίνακας λέξεων</i>	445-457

ΡΗΜΑΤΙΚΗ ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ
ΣΤΙΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΔΙΑΛΕΚΤΟΥΣ
ΤΟΥ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΥ ΤΗΣ ΜΙΚΡΑΣ ΑΣΙΑΣ

Συμεών Τσολακίδης
Ακαδημία Αθηνών

ABSTRACT

This paper aims to contribute to the study of verbal suppletion in Modern Greek, and especially in Modern Greek varieties belonging to the group of East Asia Minor Greek (Cappadocia, Pharasa and Silli). In the main part of our study we present and discuss various cases of this suppletion focusing both on the diachrony of certain verbal paradigms as well as factors such as the frequency of use and the similarity or closeness of meaning between the verbal forms involved in suppletion. Our data show that verbal suppletion instances in East Asia Minor Greek could be either inherited from previous stages of Greek, or (more or less) innovative ones such as the suppletive use of Aorist forms of *δίνω* and *ποιώ*. Furthermore, there seems to be a certain variation between the dialects under study concerning which verbal forms function suppletively for certain paradigms. Last but not least, as is the case of verbal suppletion cross-linguistically, a distinction can be made between overlapping and non-overlapping cases, as well as between directional and non-directional ones.

Λέξεις-κλειδιά: Καππαδοκία, Φάρασα, Σίλλη, ρηματική υποκατάσταση, Αόριστος, μορφολογία

1. Εισαγωγή

Οι νεοελληνικές διάλεκτοι που μέχρι και την ανταλλαγή των πληθυσμών του 1923 (βάσει της Συνθήκης της Λωζάνης) μιλούσαν στο εσωτερικό της Μ. Ασίας (Καππαδοκικά, Φαρασιώτικα, Σιλλιώτικα· Bağcıoğlu 2018: 2-3) ανάγονται σε μια μορφή της Ελληνικής της ύστερης βυζαντινής περιόδου που μιλιόταν στην Ανατολία τον 11^ο περίπου αιώνα, οπότε και (μετά την ήττα των Βυζαντινών στο Μαντζικέρτ το 1071) ξεκινά η γλωσσική διαφοροποίησή τους λόγω της σταδιακής απομόνωσης τους από τον ελληνόφωνο κορμό και της ολοένα και εντονότερης επαφής με την Τουρκική. Έτσι, μαζί με τα Ποντιακά οι προαναφερόμενες διάλεκτοι αποτελούν μια ομάδα μικρασιατικών νεοελληνικών ποικιλιών με διαρκή και αδιάκοπη μέσα στους αιώνες παρουσία στον συγκεκριμένο χώρο, πρώτα αποκομμένες από τον κυρίως κορμό της Ελληνικής και συνεπώς με μια αρκετά ιδιαίτερη πορεία εξέλιξης λόγω της παρεμβολής της τουρκικής κατάκτησης (Manolessou 2019: 20, 24-25). Αυτό, βέβαια, δεν σημαίνει ότι δεν χαρακτηρίζονται και από φαινόμενα ή εξελίξεις, που είναι χαρακτηριστικές για τη Νέα Ελληνική στο σύνολό της, όπως η ρηματική υποκατάσταση, με την οποία θα ασχοληθούμε στο παρόν άρθρο, όπου αρχικά θα αναφερθούμε στο συγκεκριμένο φαινόμενο τόσο γενικά όσο και στην παρουσία του στη διαχρονία της Ελληνικής. Ακολούθως, θα παρουσιάσουμε και θα συζητήσουμε διάφορες περιπτώσεις ρηματικής υποκατάστασης στις υπό εξέταση διαλέκτους. Η εργασία μας θα κλείσει με κάποιες επιλογικές παρατηρήσεις - συμπεράσματα.

2. Η ρηματική υποκατάσταση

2.1. Ορισμός και βασικά χαρακτηριστικά

Η υποκατάσταση (suppletion) θα μπορούσε να οριστεί ως το φαινόμενο κατά το οποίο συγκεκριμένες κανονικές σημασιολογικές σχέσεις δηλώνονται από μη αναμενόμενα μορφολογικά σχήματα (Veselinova 2013). Έτσι, το συγκεκριμένο φαινόμενο θα μπορούσε συνοπτικά να περιγραφεί ως η έλλειψη ομαλότητας εντός ενός παραδείγματος (paradigm) σε συνδυασμό με το ότι οι συμπληρωματικές (suppletive) δομές δεν είναι δυνατό να ερμηνευτούν ως αποτελέσματα ομαλών μορφολογικών διαδικασιών (Frantikova 2014: 58). Ουσιαστικά, η έννοια της συμπληρωματικότητας υποδηλώνει την έλλειψη (σε μορφολογικό

επίπεδο) συσχετίσεων ή συγχρονικών κανόνων που να συνδέουν τύπους που ανάγονται σε διαφορετικές ρίζες αλλά ανήκουν στο ίδιο παράδειγμα (Corbett 2007: 16).

Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν σημασιολογικοί παράγοντες που παίζουν ρόλο στην εμφάνιση της υποκατάστασης: ο Maiden (2004: 248) επισημαίνει ότι ένας από τους λόγους εμφάνισης του φαινομένου είναι η ύπαρξη τύπων με παρόμοια σημασία, των οποίων οι διαφορετικές σημασιολογικές αποχρώσεις δε γίνονται (επαρκώς) αντιληπτές από τους ομιλητές. Ο δε Osthoff (1899: 7-15, 45), μελετώντας τη ρηματική υποκατάσταση σε επίπεδο ινδοευρωπαϊκής γλωσσολογίας, εντοπίζει 9 εννοιολογικές κατηγορίες ή σημασιολογικά πεδία, που απαντούν και στην Ελληνική ('βλέπω, κοιτάζω', 'δίνω', 'είμαι, γίνομαι', 'λέω, μιλώ', 'παίρνω, μεταφέρω, φέρνω, πηγαίνω (μτβ.)', 'πηγαίνω, έρχομαι', 'τρέχω', 'τρώω', 'χτυπώ, έρχομαι σε επαφή') και θεωρεί ως βασική αιτία του φαινομένου την ανάγκη των ομιλητών να διαχωρίσουν τις γενικές σημασίες συγκεκριμένων ρημάτων σε επιμέρους ειδικές. Παρομοίως, η Frantikova (2014: 62-63) διακρίνει 40 διαφορετικές σημασίες εκφραζόμενες από συμπληρωματικά θέματα της Ινδοευρωπαϊκής (ΙΕ), ουσιαστικά εμπλουτίζοντας αυτές του Osthoff (1899), και επισημαίνει ότι όλες οι περιπτώσεις αφορούν (πιο) γενικές σημασίες και όχι (πιο) συγκεκριμένες, όπως 'ψαρεύω' ή 'διακοσμώ'.

2.2. Ρηματική υποκατάσταση στη διαχρονία της Ελληνικής

Η ρηματική υποκατάσταση χαρακτηρίζει σχεδόν όλες τις ΙΕ γλώσσες (Frantikova 2014: 57), συνεπώς και την Αρχαία Ελληνική, που κληρονόμησε από την ΙΕ το χαρακτηριστικό να έχει ρηματικές συζυγίες με θέματα που δεν σχετίζονται απαραίτητα μορφολογικά μεταξύ τους (Chantraine 1961: 153-156). Αν και ήδη κατά την κλασική εποχή τα περισσότερα ρηματικά παραδείγματα έτειναν να είναι όλο και λιγότερο συμπληρωματικά, αρκετά ρήματα διατήρησαν τον συμπληρωματικό τους χαρακτήρα κατά πάσα πιθανότητα λόγω της υψηλής συχνότητας χρήσης τους. Από την άλλη πλευρά, έχουμε και περιπτώσεις όπου λόγω της αύξησης της κανονικότητας των ρηματικών παραδειγμάτων παρατηρείται η παράλληλη χρήση συμπληρωματικών και ομαλών τύπων, π.χ. στην περίπτωση του λέγω, με την παράλληλη χρήση των αοριστικών *ἔλεξα*, *εἶπα* και *εἶπον* (Ralli 2013: 343).

Κατά την ελληνιστική και ιδιαίτερα τη μεσαιωνική περίοδο η πολυτυπία αυτή περιορίζεται, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι δεν εξακολουθούν να υπάρχουν διάφορα συμπληρωματικά ρηματικά παραδείγματα.¹ Στην επόμενη (και κύρια) ενότητα του άρθρου θα παρουσιάσουμε διάφορες περιπτώσεις ρηματικής υποκατάστασης στα Καππαδοκικά, τα Φαρασιώτικα και τα Σιλιώτικα, σε μια προσπάθεια, μεταξύ άλλων, να αναδείξουμε πώς τα δεδομένα από τις νεοελληνικές διαλέκτους θα μπορούσαν να συμβάλουν σε μια πληρέστερη διερεύνηση φαινομένων της Ελληνικής, όπως αυτό της ρηματικής υποκατάστασης.

3. Ρηματική υποκατάσταση στην Καππαδοκία

3.1. Τα δεδομένα²

Στα Καππαδοκικά και τα Φαρασιώτικα οι τύποι *άμε* (εν.) και *άμ'τε* (< *άμετε*) (πληθ.)³, που χρησιμοποιούνται με παρακλευσματική ή προστακτική λειτουργία: «πήγαινε!, ας πας!», «πηγαίνετε!, ας πάτε!»⁴ θα μπορούσαν να θεωρηθούν ως συμπληρωματικοί του ΠΗΓΑΙΝΩ, καθώς σύμφωνα με τον Dawkins (1916: 634) είναι οι μόνοι τύποι προστακτικής του ΠΗΓΑΙΝΩ. Η συγκεκριμένη υποκατάσταση δεν είναι η μοναδική στις υπό εξέταση διαλέκτους, όπου σε ορισμένες περιπτώσεις έχουμε ρηματικές υποκαταστάσεις κληρονομημένες από προηγούμενα στάδια της Ελληνικής. Έτσι, όσον αφορά τα ΕΙΜΑΙ, ΕΡΧΟΜΑΙ και ΛΕΓΩ πρόκειται για ρηματικές υποκαταστάσεις που μαρτυρούνται ήδη στην Αρχαία Ελληνική (Παπαστεφανάκη 2017: 38-40, 45-49, 63-67), ενώ το συμπληρωματικό παράδειγμα του ΤΡΩΓΩ διαμορφώθηκε κατά την ελληνιστική περίοδο, όταν το ενεστωτικό μέλος του παραδείγματος *έσθίω* αντικαταστάθηκε από το τρώγω (Παπαστεφανάκη 2017: 51-53), με αποτέλεσμα ήδη από τότε να έχουμε ένα ρηματικό παράδειγμα με ενεστωτικούς τύπους με θέμα τρωγ- και αοριστικούς τύπους με θέμα *έ-φαγ-*. Το δε παράδειγμα του ΚΑΘΟΜΑΙ διαμορφώθηκε κατά

¹ Βλ. Παπαστεφανάκη (2017) για λεπτομερή παρουσίαση πληθώρας συμπληρωματικών ρηματικών παραδειγμάτων στη διαχρονία της Ελληνικής.

² Τα δεδομένα προέρχονται, πέρα από τη σχετική με τις υπό εξέταση ποιικιλίες βιβλιογραφία, από το ΙΛΙΚ και από το Αρχείο του ΚΕΝΔΙ-ΙΑΝΕ.

³ Ενίοτε και σε διάφορες κατά τόπους παραλλαγές για τις οποίες βλ. ΙΑΝΕ, λ. *άγω* και ΙΛΙΚ, λ. *άγω*. Για την προέλευση των συγκεκριμένων τύπων βλ. το ετυμολογικό τμήμα των παραπάνω λλ. και Holton κ.ά. (2019: 1369-1370).

⁴ Βλ. και Βαγγιαζίκ (2018: 55).

τη μεσαιωνική περίοδο: το μεσν. ενεστωτικό *κάθομαι* ανάγεται στον αρχ. Παρακείμενο *κάθημαι*, που ήταν ο συμπληρωματικός μεσοπαθ. Παρακείμενος του αρχ. *καθίζω* (Παπαστεφανάκη 2017: 60-62). Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα περίπτωση αποτελεί το *κείμαι*, που συμπλήρωνε ως μέσος Παρακείμενος το παράδειγμα του αρχ. *τίθημι*, και φαίνεται να εξελίχθηκε σε υποκτικό Ενεστώτα στη μεσαιωνική περίοδο (ΚΡΙΑΡΑΣ, λ. *κείμαι*). Στα Καππαδοκικά όχι μόνο διατηρήθηκε η συγκεκριμένη σημασία, αλλά στην Αξό και το Μισθί το ΚΕΙΜΑΙ λειτουργεί και ως συνδετικό ρήμα, π.χ. *Ιμείς τῶείμιστι πιο μέγα χωριό* «Εμείς είμαστε πιο μεγάλο χωριό» (Μισθ.)⁵.

Δεδομένου ότι δεν μαρτυρούνται αοριστικοί τύποι του ΚΕΙΜΑΙ, οι αοριστικοί τύποι του ΓΙΝΟΜΑΙ θα μπορούσαν όπως και στην περίπτωση του *είμαι* να θεωρηθούν συμπληρωματικοί και του ΚΕΙΜΑΙ, κάτι που σημαίνει ότι λειτουργούν συμπληρωματικά για περισσότερα από ένα ρηματικά παραδείγματα.

Τέλος, άλλη μια περίπτωση που ίσως ανάγεται στη Μεσαιωνική Ελληνική είναι αυτή δύο ρημάτων με τη σημασία 'ξέρω, γνωρίζω', των ΚΑΤΕΧΩ (Φαρασιώτικα, Μιστιώτικα, Σιλλιώτικα), και ΞΕΡΩ (Καππαδοκικά και Σιλλιώτικα)⁶, τα οποία δεν διαθέτουν αοριστικούς τύπους από την ίδια ρίζα ούτε στη Μεσαιωνική ούτε στη Νέα Ελληνική. Θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι οι αοριστικοί τύποι «συμπληρώνονται» από αυτούς των ΓΝΩΡΙΖΩ (Φαρασιώτικα), ΜΑΘΑΙΝΩ (Καππαδοκικά, Σιλλιώτικα) και ΑΓΡΟΙΚΩ (Φαρασιώτικα). Μάλιστα, στην περίπτωση των Καππαδοκικών και πιο συγκεκριμένα του Αραβανί, είναι χαρακτηριστικό ότι ο Ι. Βαλαβάνης στο *Γλωσσάριον άραβανιωτικόν* (1891) στο λ. *ξέρω* ρητά αναφέρει το αοριστικό *έμαρα* ως τον Αόριστο του *ξεύρω*: «ξέρω = ήξεύρω, γινώσκω. Παρατ. *ξεύριδκα*. Μέλ. *νά μάρω*. Άορ. *έμαρα* (έμαθα, έμαθον) Υπερσ. *ξεύριδκα ητουν και έμαρα ητουν*».

Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν και περιπτώσεις ρηματικής υποκατάστασης που δεν μπορούν να αναχθούν σε κάποιο προγενέστερο στάδιο της Ελληνικής. Τέτοια περίπτωση είναι το *θέλω*, για το οποίο σε καμία από τις διαθέσιμες περιγραφές

⁵ Βλ. ΙΛΙΚ, λήμμα *κείμαι* 1α. Οι συντομογραφήσεις των τοπωνυμίων ακολουθούν το σύστημα του ΙΑΝΕ και του ΙΛΙΚ, τα οποία βλ.

⁶ Στο εξής, εφόσον δεν αναφέρεται άλλη πηγή, οι πληροφορίες για την κατανομή των υπό εξέταση ρηματικών παραδειγμάτων προέρχονται από το ΙΛΙΚ.

των υπό εξέταση διαλέκτων δεν καταγράφονται αοριστικοί τύποι, αν και το συγκεκριμένο ρηματικό παράδειγμα δεν είναι ελλιπές σε διάφορες περιόδους της Ελληνικής⁷. Μάλιστα, ίσως να μην ήταν ελλιπές και σε παλαιότερο στάδιο των Καππαδοκικών, αν λάβουμε υπόψη ότι ο Αόριστος θέλησαν μαρτυρείται σε σινασίτικη παραλλαγή του γνωστού δημοτικού τραγουδιού «του νεκρού αδελφού»⁸ (Lagarde 1886: 28):

(1) *την θυγατέρα γύρεψαν κάτω μακράν στα ξένα
τα δυο παιδιά 'κε θέλησαν κι ο Κωνσταντίνος θέλει*

Αντίθετα, στον πεζό λόγο των Καππαδοκικών τουλάχιστον του 19ου αι. κ.εξ. το ρηματικό παράδειγμα του ΕΧΩ είναι σαφώς συμπληρωματικό. Στο σχετικό λήμμα του γλωσσάριου του Βαλαβάνη (1891) «χέλω, θέλω άορ. ἤγκρεψα» είναι σαφές ότι ο Αόριστος του γκ'ρεύω 'γυρεύω' συμπληρώνει το παράδειγμα του ΘΕΛΩ. Γενικά, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι οι αοριστικοί τύποι του ΓΥΡΕΥΩ λειτουργούσαν συμπληρωτικά για το σύνολο των υπό εξέταση διαλέκτων όσον αφορά το ΘΕΛΩ, και αυτό είχε πιθανώς να κάνει με το ότι στις συγκεκριμένες διαλέκτους το ΓΥΡΕΥΩ φαίνεται να είναι το βασικό ρήμα για τη σημασία 'επιθυμώ, επιζητώ'. Αντίθετα, η κατανομή του ΘΕΛΩ είναι σαφώς περιορισμένη, ενώ και το εύρος των σημασιών του είναι μικρότερο⁹, όπως φαίνεται και στον επόμενο πίνακα (1):

Σημασία	ΓΥΡΕΥΩ	ΘΕΛΩ
'επιθυμώ έντονα, νοσταλγώ'	+	
'(ανα)ζητώ'	+	
'θέλω'	+	+
'απαιτώ'	+	
'ζητιανεύω'	+	
'χρειάζομαι κάτι'	+	
'φροντίζω, περιποιούμαι'	+	
'αναμένω'		+
'ελπίζω'		+

⁷ Βλ. ενδεικτικά Dawkins (1916: 602-603), Κωστάκης (1977: 566).

⁸ Για την παλαιότητα του συγκεκριμένου άσματος και την αναγωγή του στη μεσοβυζαντινή περίοδο βλ. Πολίτης (1978: 109). Ας παρατηρηθεί εδώ ότι το θέλησαν συνοδεύεται από τον χαρακτηριστικά σινασίτικο τύπο της άρνησης 'κε (< ούκ), που σε μεταγενέστερες φάσεις του ιδιώματος υποχώρησε (ΙΛΙΚ, λ. κι).

⁹ Βλ. ΙΛΙΚ, λήμματα γυρεύω και θέλω.

Πίνακας 1: Σημασίες του σημασιολογικού πεδίου ‘επιθυμώ, επιδιώκω’ εκφρασμένες από τα ρήματα ΓΥΡΕΥΩ και ΘΕΛΩ

Εξαιρετικά ενδιαφέρουσα περίπτωση είναι και αυτή του ΠΟΙΩ: ο Dawkins (1916: 636) ήταν ο πρώτος που, απ’ όσο γνωρίζουμε, αναφέρεται στη συμπληρωματική λειτουργία των αοριστικών τύπων αυτού του ρήματος στις υπό εξέταση διαλέκτους: «(ποιῶ) survives in the aorist in Capp. Ph. and Silli, the present being supplied variously by σάνω Fer. Phl. Sil., δάνω Ax., δάνου Mis. Sem., σάνου Mis., φκιάνω Sin., θιάνω Pot., φῥά(γ)ω Del., ζάζω Gh. Ar., ὄκῆβω Ul., φταιίνω Ph., φῥάνου Silli, qq.v.». Επιπλέον, στα σχετικά λήμματα του γλωσσαρίου της μονογραφίας του (σάνω, φτειάνω, ζάζω, ὄκῆβω), ο Dawkins (1916: 600, 642, 648, 658) επισημαίνει ότι οι Ενεστώτες αυτών των ρημάτων λειτουργούν και ως Ενεστώτες του Αορίστου (ε)ποιίκα ή έπρα ή ως Ενεστώτες στη θέση του ποιῶ. Ο δε Κωστάκης (1968: 191, 202· 1977: 579) παρουσιάζει το ποιίκα ως συμπληρωματικό Αόριστο των δάνου και φτσάνου στα Μισιτιώτικα και στα Σιλλιώτικα. Τέλος ο Τσιτσόπουλος στην καταγραφή του της ποικιλίας των Φλογητών (1962) αναφέρει το ποιίκα ως τον μοναδικό Αόριστο του σάνω. Ουσιαστικά, εδώ έχουμε να κάνουμε με την υποκατάσταση του Ενεστώτα του ΠΟΙΩ, ο οποίος χάνεται και για φωνολογικούς λόγους, με την έννοια ότι θα ήταν ιδιαίτερα προβληματική η κλίση τύπων όπως ποιῶ-ποιεῖς-ποιεῖ λόγω του φαινομένου της συνίζησης. Απλώς, δεν επιλέχθηκαν σε όλες τις ποικιλίες οι ίδιοι ενεστωτικοί τύποι από ρηματικά παραδείγματα σημασιολογικά παραπλήσια προς το ΠΟΙΩ¹⁰.

Το ίδιο φαίνεται να ισχύει όσον αφορά τη σημασία ‘χτυπώ’ και στην περίπτωση του ΔΙΝΩ, ίσως την πιο περίπλοκη περίπτωση ρηματικής υποκατάστασης στις υπό εξέταση διαλέκτους. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στο ΙΑΝΕ (λ. δίνω): «Έτυμολ. πρόβλημα ύφίσταται σὲ ὀρισμένα ἰδιῶμ. τοῦ Πόντου, τῆς Τσακωνιάς, τῆς Καππαδοκίας (Μαλακ. Σίλατ. Φλογ., βλ. Dawkins 1916: 596) καὶ τῶν Δωδεκανήσων (Κῶς), ὅπου ἢ σημ. ‘χτυπῶ’ στὸν ἄορ. δηλώνεται μὲ τύπ. ποὺ παρουσιάζουν φωνητ. ἤ καὶ μορφολ. διαφοροποίηση ἀπὸ τοὺς τύπ. ποὺ δηλώνουν τὴν

¹⁰ Ουσιαστικά, αυτό υποστηρίζει ο Dawkins στο απόσπασμα που παραθέτουμε σε αυτή τη σελίδα: «(το ποιῶ) επιβιώνει στον Αόριστο στην Καππαδοκία, τα Φάρασα και τη Σίλλη, με τον Ενεστώτα να υποκαθίσταται ποικιλοτρόπως από . . . » (η μτφρ. του γράφοντος).

σημ. ‘δίνω’, ἐμφανίζοντας ἀρκτ. [d] καὶ ὄχι [ð] [...] παρομοίως, στὴν Λυκαον. (Σίλ.) ἢ σημ. ‘χτυπῶ’ ἀποδίδεται μὲ τύπ. ἀρχόμενο ἀπὸ [d], ἐνῶ ἢ σημ. ‘δίνω’ μὲ τύπ. ἀρχόμενο ἀπὸ [r] (ν τ ὠ ν ο υ - ρ ὶ ὠ ν ο υ). Ἀντιθέτως, στὶς λοιπὲς περιοχὲς καὶ οἱ δύο σημ. πραγματώνονται μὲ τοὺς ἴδιους τύπ.». Αὐτὸς ἦταν καὶ ὁ βασικὸς λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο ἡ συγκεκριμένη σημασία θεωρήθηκε ὅτι ἀνήκει στὸ ρῆμα ΔΙΝΩ καὶ ὄχι σε κάποιον σύνθετό του, π.χ. τὸ ΑΝΤΙΔΙΔΩ ἢ ΕΝΔΙΔΩ (κάτι που θα ἐξηγούσε καὶ ευκολότερα τὴν κλειστοποίηση τοῦ [ð] σε [d]). Ἐνισχυτικὰ τῆς συγκεκριμένης ἐπιλογῆς λειτούργησε καὶ τὸ γεγονός ὅτι σε παλαιότερες φάσεις τῆς Ἑλληνικῆς δὲν καταγράφεται ἡ σημασία ‘χτυπῶ’ γιὰ τὰ σύνθετα αὐτὰ ρήματα.

Αναφορικὰ μὲ τὰ Καππαδοκικὰ καὶ τὰ Φαρασιώτικα θα πρέπει νὰ ἀναφέρουμε καὶ τὴν παρατήρηση τοῦ Dawkins (1916: 596 - στὸ οἰκεῖο λήμμα τοῦ γλωσσarioύ τῆς μονογραφίας του) ὅτι δὲν κατέγραψε «present forms meaning *strike*» ἢ ὅτι ἡ σημασία ‘χτυπῶ’ ἔχει καταγραφεῖ μόνο γιὰ τὸν Αόριστο, τόσο σε καππαδοκικὲς ποικιλίες (Μαλακοπή, Σίλατα, Φλογητά, Τελμισσός) ὅσο καὶ στα Φαρασιώτικα. Οἱ αοριστικοὶ τύποι τοῦ ΔΙΝΩ θα μπορούσαν νὰ λειτουργοῦν συμπληρωματικὰ σε περιπτώσεις ἄλλων ρημάτων μὲ τὴν σημασία ‘χτυπῶ’, ὅπως εἶναι τὰ ΒΑΡΩ καὶ ΚΡΟΥΩ. Γιὰ τὸ πρῶτο, μὲ ἐξαιρετικὰ περιορισμένη κατανομή, δε μαρτυροῦνται αοριστικοὶ τύποι στὶς ὑπὸ ἐξέταση διαλέκτους, ἐνῶ γιὰ τὸ δεύτερο μόνο οἱ Μαυροχαλυβίδης & Κεσίσογλου (1960: 61) ἀναφέρονται σε ἕναν Αόριστο ἐκρούσα στὴν Αξό, ἐνῶ μαρτυρεῖται καὶ ἕνας παθητικὸς Αόριστος κρούστα στὸ Γούρδονος. Ὁ δε Κωστάκης (1977) στὸν πίνακα λέξεων τῆς μονογραφίας του γιὰ τὸ Μιστί συσχετίζει τὸν Αόριστο ντώκα ὄχι μὲ τὸ ντώνου ‘δίνω’ ἀλλὰ μὲ τὸ κρούγου ‘χτυπῶ’, προφανῶς ἐπειδὴ θεωρεῖ τὸν συγκεκριμένο τύπο ὡς συμπληρωματικό τοῦ δευτέρου. Ὁ ἴδιος ἐρευνητής, στὴν περίπτωση τῆς Σίλλης ἀναφέρει τὸ ντώκα ὡς Αόριστο ὄχι μόνο τοῦ ντώνου ‘χτυπῶ’ ἀλλὰ καὶ τοῦ κρούγου (Κωστάκης 1968: 161, 163).

Ἐδῶ θα πρέπει νὰ ἀναφέρουμε ὅτι υπάρχουν καὶ ἄλλα ρήματα που στὶς ὑπὸ ἐξέταση διαλέκτους σημαίνουν ‘χτυπῶ’, ὅπως τὰ ΤΣΑΛΝΤΩ καὶ ΚΟΠΑΝΙΖΩ (καὶ στὶς τρεῖς ποικιλίες) καὶ ΦΑΓΙΖΩ (στα Καππαδοκικὰ καὶ τὰ Σιλλιώτικα), καὶ μάλιστα καὶ σε καππαδοκικὲς περιοχὲς γιὰ τὶς ὁποῖες τὰ δεδομένα μας δείχνουν ὅτι μόνο αοριστικοὶ τύποι τοῦ ΔΙΝΩ ἔχουν τὴ

σημασία ‘χτυπώ’.¹¹ Στις περιπτώσεις αυτές θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι τα προαναφερόμενα ρήματα πήραν τη θέση του ΔΙΝΩ όσον αφορά τη σημασία ‘χτυπώ’ αλλά όχι ολοκληρωτικά, καθώς οι αοριστικοί τύποι του ΔΙΝΩ με αυτή τη σημασία πιθανότατα λόγω της υψηλής συχνότητας χρήσης τους δεν χάθηκαν. Πολύ χαρακτηριστική από αυτή την άποψη είναι η περιγραφή των ρηματικών τύπων που δηλώνουν τη σημασία ‘δέρνω’ από τον Τσιτσόπουλο (1962) για τα Φλογητά:

- (2) «*κρούω* = δέρνω
κρούω σε = σε δέρνω
τώκα = έδειρα
τώκεν = έδειρε
φάγ’σεν = έδειρε
φάγ’σα = έδειρα»

Εδώ παρουσιάζεται μια διττή υποκατάσταση του Αόριστου του *κρούω* τόσο από τον Αόριστο του *δίνω* όσο και από αυτόν του *φαγίζω*, κάτι που επιβεβαιώνει όσα αναφέραμε πριν από λίγο για τη διατήρηση των αοριστικών τύπων του ΔΙΝΩ έναντι αυτών άλλων ρημάτων που σημαίνουν ‘χτυπώ’, αφού αυτοί φαίνεται να είναι σε παράλληλη χρήση με τους τύπους του ΦΑΓΙΖΩ στα Καππαδοκικά των Φλογητών του 20^{ου} αι.

Τέλος, ενδιαφέρον παρουσιάζει και η ρηματική υποκατάσταση στις περιπτώσεις ρημάτων που σημαίνουν ‘βλέπω, κοιτάζω’. Αναλυτικότερα, ο Dawkins (1916: 597) αναφέρει για το ΕΙΔΑ ότι είναι ένας Αόριστος «used to the presents *θεωρώ*, vel sim. in Capp., Ph. and Silli, and *τρανώ* in Capp. and Silli», ενώ στα σχετικά λήμματα των δύο ρημάτων επισημαίνει ότι το μεν ΘΩΡΩ «serves, like *τρανώ*, *q.v.*, in Capp. and at Ph. and Silli as a present to *είδα*», το δε ΝΤΡΑΝΩ χρησιμοποιείται «all over Capp. and at Silli as pres. to *είδα*» (Dawkins 1916: 603, 652). Ένα τρίτο ρηματικό παράδειγμα όπου το ΕΙΔΑ λειτουργεί συμπληρωματικά είναι το σιλλιώτικο ΒΛΕΠΩ.¹² Μάλιστα, εδώ έχουμε να κάνουμε με μια ρηματική υποκατάσταση κληρονομημένη από την ελληνιστική περίοδο, όταν το αρχ. *βλέπω* αντικαθιστά σταδιακά το *όρω* (Παπαστεφανάκη 2017: 73-74).

¹¹ Βλ. τα σχετικά λήμματα στο ΙΛΙΚ.

¹² Βλ. Κωστάκης (1968: 135), όπου στον πίνακα λέξεων, στο λήμμα *βλέπω* παραπέμπει και σε ενδοκειμενικό παράδειγμα με τον Αόριστο *είρα*: *πώς καν μας είρι* «μόλις μας είδε» (Κωστάκης 1968: 101).

Αναφορικά με το ΘΩΡΩ, θα μπορούσαμε να παρατηρήσουμε ότι ελάχιστοι είναι οι αοριστικοί τύποι που μαρτυρούνται γι' αυτό στη διαχρονία της Ελληνικής. Αυτό πιθανώς έχει να κάνει με το ποιόν ενεργείας του συγκεκριμένου ρήματος, το οποίο φαίνεται να αναφέρεται περισσότερο σε μια δραστηριότητα¹³ και πολύ λιγότερο σε μια επίτευξη, με την έννοια ότι και το θεωρώ, ο πρόδρομος του θωρώ, σήμαινε περισσότερο 'βλέπω εξακολουθητικά κάτι, παρατηρώ, επιθεωρώ, παρακολουθώ' και λιγότερο 'ρίχνω τη ματιά μου σε κάτι'. Έτσι, είναι ίσως αναμενόμενο το συγκεκριμένο ρήμα να μη διαθέτει κατά κανόνα αοριστικούς ή συνοπτικούς τύπους, οπότε τελικά ένα ρήμα όπως το ΕΙΔΑ, με μια υψηλή συχνότητα χρήσης σε όλες τις περιόδους ύπαρξής του, «συμπλήρωσε» το συγκεκριμένο κενό.

Ως προς το ΝΤΡΑΝΩ, τα πράγματα είναι κάπως διαφορετικά. Πρόκειται για ένα ρήμα που ανάγεται στο μεσν. εντρανώ¹⁴, για το οποίο μαρτυρούνται αοριστικοί τύποι τόσο στη Μεσαιωνική Ελληνική όσο και - στην περίπτωση του ΝΤΡΑΝΩ - στα Καππαδοκικά και τα Σιλλιώτικα. Κατά συνέπεια, δεν έχουμε να κάνουμε με ένα ελλιπές ρηματικό παράδειγμα. Οπότε, όπως και στην περίπτωση του ΠΟΙΩ, φαίνεται ότι τελικά το ΝΤΡΑΝΩ ήταν αυτό που λειτούργησε συμπληρωματικά ως προς το ΕΙΔΑ, παρέχοντας του ενεστωτικούς τύπους που έλειπαν από το τελευταίο.

Όπως είδαμε στην εισαγωγή της παρούσας εργασίας, η πολυτυπία που παρατηρείται ήδη από την Αρχαία Ελληνική σε συμπληρωματικά ρηματικά παραδείγματα διατηρείται σε κάποιιο βαθμό και κατά την ελληνοιστική και μεσαιωνική περίοδο. Συνεπώς, δεν αποκλείεται στην περίπτωση του ΝΤΡΑΝΩ να έχουμε μια ρηματική υποκατάσταση με πολυτυπία κληρονομημένη από τη μεσαιωνική εποχή κατά την οποία μαρτυρούνται αοριστικοί τύποι του εντρανώ και φυσικά του ΕΙΔΑ.

¹³ Αναφορικά με το ποιόν ενεργείας και τις κατηγορίες του όσον αφορά το ελληνικό ρηματικό σύστημα, βλ. τη σχετική συζήτηση στο Μόζερ (2009: 49-56).

¹⁴ Βλ. LBG (λήμμα εντρανέω) και ΙΛΙΚ (λήμμα ντρανώ).

3.2. Συζήτηση

Μία βασική διάκριση που θα μπορούσαμε να κάνουμε όσον αφορά τις περιπτώσεις ρηματικής υποκατάστασης στις οποίες αναφερθήκαμε στο (3.1) είναι μεταξύ εκείνων που αφορούν ρηματικά παραδείγματα που δε διαθέτουν (ή διαθέτουν σε ελάχιστο βαθμό) τους αοριστικούς τύπους που συμπληρώνονται από αυτούς που έχουν σχηματιστεί από κάποια διαφορετική ρίζα (π.χ. ΕΙΜΑΙ, ΚΑΘΟΜΑΙ, ΤΡΩΓΩ, ΘΩΡΩ) και εκείνων όπου τα ρηματικά παραδείγματα δεν φαίνεται να είναι ελλιπή. Έτσι, στην περίπτωση των ρημάτων που σημαίνουν ‘χτυπώ’, είδαμε αοριστικούς τύπους του ΔΙΝΩ να συμπληρώνουν το ελλιπές ρηματικό παράδειγμα του ΚΡΟΥΩ, ενώ ταυτόχρονα υπήρχαν και τουλάχιστον άλλα δύο μη ελλιπή ρηματικά παραδείγματα με παρόμοια σημασία (ΤΣΑΛΝΤΩ, ΦΑΓΙΖΩ), που οι αοριστικοί τους τύποι θα μπορούσαν και να αντικαταστήσουν τους αντίστοιχους του ΔΙΝΩ και να συμπληρώσουν το ΚΡΟΥΩ, όπως π.χ. φαίνεται να γίνεται στα Μιστιώτικα, με μη συνοπτικούς τύπους του ΚΡΟΥΩ και συνοπτικούς του ΦΑΓΙΖΩ, που συνυπάρχουν στο παρακάτω παράδειγμα (ΙΛΙΚ, λ. φαγίζω 2):

- (3) -Κρούϊξαν ναϊτίθις;
 - Ντα ναϊτίθις ντεν μπορείς να ντου φαϊθίθις!
 «- Χτυπούσαν/έδερναν γυναίκες;
 - Τις γυναίκες δεν μπορείς να τις χτυπήσεις / Δεν μπορείς να σηκώνεις χέρι πάνω στις γυναίκες»

Στο παραπάνω παράδειγμα οι εναλλακτικές μεταφράσεις (διακρίνονται με την κάθετο) σχετίζονται με το ότι τα ρήματα ΚΡΟΥΩ και ΦΑΓΙΖΩ μπορούν (βλ. και πίνακα 2) να δηλώνουν διαφορετικές αποχρώσεις της σημασίας ‘χτυπώ’, και εδώ ας θυμηθούμε ότι σύμφωνα με τον Maiden (2004: 248), η υποκατάσταση συνδέεται με την ύπαρξη τύπων με παρόμοια σημασία των οποίων οι διαφορετικές σημασιολογικές αποχρώσεις δε γίνονται (πάντοτε επαρκώς) αντιληπτές από τους ομιλητές. Στον πίνακα 2 παρακάτω συνοψίζονται οι σημασίες του σημασιολογικού πεδίου ‘χτυπώ’ οι οποίες εκφράζονται από τα υπό εξέταση ρήματα:

Σημασία	ΔΙΝΩ	ΚΡΟΥΩ	ΤΣΑΛΝΤΩ	ΦΑΓΙΖΩ	ΒΑΡΩ	ΚΟΠΑ- ΝΙΖΩ
‘χτυπώ (μτβ.)’	+	+	+	+	+	+
‘χτυπώ (αμτβ.)’		+				
‘δέρονω’		+		+	+	+
‘ρίχνω κάτι’		+				
‘βάλλω ενα- ντίον κά- ποιου’	+					
‘σκοτώνω βάλλοντας’		+				
‘χτυπώ κάτι πάνω σε άλλο /συ- γκρούομαι’	+					
‘χτυπώ το γάλα για να πήξει’			+			
‘χτυπώ με το γουδο- χέρι’						+

Πίνακας 2: Σημασίες του σημασιολογικού πεδίου «χτυπώ» εκφρα-
σμένες από τα ρήματα ΔΙΝΩ, ΚΡΟΥΩ, ΤΣΑΛΝΤΩ και ΦΑΓΙΖΩ

Όπως παρατηρούμε, αν και τα ΔΙΝΩ και ΚΡΟΥΩ δεν έχουν τις ίδιες σημασιολογικές αποχρώσεις, οι μεταξύ τους διαφορές δεν είναι τόσο μεγάλες ώστε να μην ευνοούν την υποκατάσταση, ή να κάνουν αποδεκτούς τους αοριστικούς τύπους του ΔΙΝΩ ως συμπληρωματικούς του ΚΡΟΥΩ. Βέβαια, θα μπορούσε κάποιος να αναρωτηθεί γιατί ένα ρηματικό παράδειγμα μη ελλιπές σε όλες τις φάσεις της ιστορίας της Ελληνικής (το ΚΡΟΥΩ) κατέληξε να είναι συμπληρωματικό στις υπό εξέταση διαλέκτους. Η απάντηση είναι ότι αυτό πιθανότατα οφείλεται στην υψηλή συ-
χνότητα χρήσης των αοριστικών τύπων του ΔΙΝΩ, έναντι των οποίων προφανώς υποχώρησαν οι αοριστικοί τύποι του ΚΡΟΥΩ. Όπως ήδη αναφέρθηκε, αυτός ήταν πιθανότατα και ένας από τους λόγους που οι αοριστικοί τύποι του ΔΙΝΩ δεν υποχώρησαν έναντι αυτών των ΤΣΑΛΝΤΩ και ΦΑΓΙΖΩ.

Αναφορικά με τα ρηματικά παραδείγματα που σημαίνουν ‘κάνω’ βλέπουμε στον Πίνακα 3:

Σημασία	ΠΟΙΩ	ΣΑΝΩ	ΣΚΕΥΩ	ΦΤΙΑΧΝΩ
‘κάνω’	+	+	+	+
‘εκτελώ, διαπράττω’	+			
‘(κατ)έχω προς χρήση’	+	+		
‘επιδρώ σε, διαμορφώνω κάπ. ή κτ.’	+			
‘τελώ’	+			
‘διορθώνω, επισκευάζω’	+			
‘ασκώ επάγγελμα’		+		
‘αποκτώ απογόνους’		+		

Πίνακας 3: Σημασίες του σημασιολογικού πεδίου «κάνω» εκφρασμένες από τα ρήματα ΠΟΙΩ, ΣΑΝΩ, ΣΚΕΥΩ και ΦΤΙΑΧΝΩ

Μία άλλη διάκριση που θα μπορούσαμε να κάνουμε αναφορικά με τις υπό εξέταση περιπτώσεις ρηματικής υποκατάστασης είναι μεταξύ επικαλυπτικής και μη υποκατάστασης (overlapping / non overlapping suppletion) αναλόγως του αν ένας συμπληρωματικός τύπος ανήκει σε ένα ή περισσότερα λεξήματα. Έτσι, στην περίπτωση των ΔΙΝΩ και ΚΡΟΥΩ έχουμε μια επικαλυπτική υποκατάσταση, καθώς οι αοριστικοί τύποι του ΔΙΝΩ εντάσσονται συμπληρωματικά και στο ρηματικό παράδειγμα του ΚΡΟΥΩ. Επιπλέον, αυτή η υποκατάσταση είναι και κατευθυντική (directional), καθώς οι αοριστικοί τύποι του ΔΙΝΩ σαφώς ανήκουν στο συγκεκριμένο ρηματικό παράδειγμα και από εκεί επεκτείνονται, κατευθύνονται επικαλυπτικά και στο ΚΡΟΥΩ.¹⁵ Παρόμοια ισχύουν και όσον αφορά την υποκατάσταση αοριστικών τύπων του ΚΡΟΥΩ από αυτούς του ΦΑΓΙΖΩ.

Στην περίπτωση του ΠΟΙΩ τα πράγματα είναι λίγο πιο περίπλοκα (τουλάχιστον σε επίπεδο δεδομένων) λόγω του ότι ο Καρολίδης (1885: 122) κάνει αναφορά σε ενεστωτικούς τύπους ποίω και πούγω. Αν, βέβαια, λάβουμε υπόψη μας ότι σε καμιά μεταγενέστερη μελέτη δε γίνεται ουσιαστικά λόγος για

¹⁵ Βλ. Corbett (2007: 25-26) σχετικά με τις έννοιες της υποκατάστασης που εμφανίζονται σε αυτή και την επόμενη παράγραφο.

ενεστωτικούς τύπους του ΠΟΙΩ¹⁶, θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι οι συγκεκριμένοι τύποι είναι παρωχημένοι στα τέλη του 19ου αι. Στην περίπτωση αυτή θα μπορούσαμε να δεχτούμε ότι το ρηματικό παράδειγμα του ΠΟΙΩ είναι ουσιαστικά εξαιρετικά ελλιπές και συνεπώς στο συγχρονικό επίπεδο των νεοελληνικών διαλέκτων της Καππαδοκίας και των Φαράσων οι αοριστικοί τύποι του ΠΟΙΩ δεν ανήκουν σε κάποιο ρηματικό παράδειγμα περισσότερο από ό,τι σε κάποια άλλα. Και, αν λάβουμε υπόψη τα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω για την υποκατάσταση των ενεστωτικών του τύπων από τα ΣΑΝΩ, ΣΚΕΥΩ και ΦΤΙΑΧΝΩ, και πάλι έχουμε να κάνουμε με μια περίπτωση επικαλυπτικής κατευθυντικής υποκατάστασης, αλλά αυτή τη φορά προς την κατεύθυνση εκείνου του ρηματικού παραδείγματος που διαθέτει μόνο αοριστικούς τύπους.

4. Επιλογικά

Στο παρόν άρθρο εστίασαμε στη ρηματική υποκατάσταση με αοριστικούς τύπους στις νεοελληνικές διαλέκτους του εσωτερικού της Μ. Ασίας και προσπαθήσαμε να συσχετίσουμε τα δεδομένα από τις υπό εξέταση περιπτώσεις με δύο βασικούς παράγοντες που παίζουν ρόλο στην αντικατάσταση τύπων ενός ρηματικού παραδείγματος από κάποιους άλλους που έχουν σχηματιστεί με βάση μια ρίζα διαφορετική από αυτή στην οποία ανάγονται κατά κανόνα οι τύποι του συμπληρωματικού παραδείγματος: τη σημασιολογική εγγύτητα μεταξύ των συμπληρωματικών και των υπό υποκατάσταση δομών και τη συχνότητα χρήσης τους. Σε σημασιολογικό επίπεδο τα δεδομένα μας δείχνουν ότι ιδιαίτερη επίδοση ως συμπληρωματικοί γνωρίζουν εκείνοι οι αοριστικοί τύποι που προέρχονται από ρήματα με μια πιο γενική σημασία, κάτι που σε συνδυασμό με διάφορες σημασιολογικές αποχρώσεις που διαθέτουν, τους κάνει ευκολότερα αποδεκτούς ως συμπληρωματικούς από τους ομιλητές, με αποτέλεσμα ενίοτε να λειτουργούν συμπληρωματικά για περισσότερα από ένα διαφορετικά ρηματικά παραδείγματα. Σε κάθε περίπτωση, βέβαια, αυτή η μεγάλη τους επίδοση φαίνεται να έχει σχέση και με την υψηλή συχνότητα χρήσης τους.

¹⁶ Οι Lagarde (1886: 61) και Dawkins (1916: 636) ουσιαστικά απλώς παραθέτουν τα όσα αναφέρει ο Καρολίδης.

Επιπλέον, είδαμε ότι στις υπό εξέταση διαλέκτους παρατηρούνται φαινόμενα ρηματικής υποκατάστασης που άλλοτε μπορούν να αναχθούν σε παλαιότερα στάδια της Ελληνικής και άλλοτε όχι. Στην πρώτη περίπτωση, θα μπορούσαμε να θεωρήσουμε ότι οι νεοελληνικές διάλεκτοι του εσωτερικού της Μ. Ασίας μας παρέχουν επιπλέον στοιχεία για τη διαχρονία της Ελληνικής ή για το πόσο γενικευμένα είναι κάποια φαινόμενα. Επιπλέον, τόσο οι κληρονομημένες περιπτώσεις υποκατάστασης όσο και οι μη κληρονομημένες, που συζητήσαμε εκτενέστερα στο παρόν άρθρο, μας παρέχουν σημαντικά στοιχεία για τη μελέτη της ρηματικής υποκατάστασης και χαρακτηριστικών της που έχουν παρατηρηθεί σε ένα πιο διαγλωσσικό επίπεδο, όπως είδαμε όσον αφορά την επικαλυπτική και την κατευθυντική υποκατάσταση.

Θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθούμε και στο πώς ερευνητικές προσπάθειες όπως η παρούσα συμβάλουν στη μελέτη της νεοελληνικής (ενδο)διαλεκτικής ποικιλότητας (variation) σε μορφολογικό και λεξιλογικό επίπεδο, καθώς τα δεδομένα μας δείχνουν ότι οι διάλεκτοι του εσωτερικού της Μ. Ασίας παρουσιάζουν ενίοτε διαφορές μεταξύ τους τόσο ως προς το σε ποια ρηματικά παραδείγματα λαμβάνει χώρα η υποκατάσταση όσο και σε σχέση με το από ποια ρήματα προέρχονται οι συμπληρωματικοί αοριστικοί τύποι, και είναι, βέβαια, εξαιρετικά ενδιαφέρον ότι αυτές οι διαφορές σχετίζονται με κάποιες διαφορετικές (διαχρονικές) εξελίξεις σε ενδοδιαλεκτικό επίπεδο (τι κληρονομήθηκε από παλαιότερα στάδια της Ελληνικής και τι όχι στις επιμέρους ποικιλίες).

Τέλος, εργασίες όπως η παρούσα αναδεικνύουν τη χρησιμότητα της συνδυαστικής αξιοποίησης παλαιότερων και νεότερων (κυρίως) λεξικογραφικού τύπου δεδομένων για τις νεοελληνικές διαλέκτους, έτσι ώστε να αποκτούμε μια ολοένα και πιο επαρκή εικόνα για τη Νέα Ελληνική και τις διαλέκτους της τόσο γενικά όσο και για επιμέρους φαινόμενα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Bağrıaçık, M. 2018. *Pharasiot Greek: Word order and clause structure*. Αδημ. διδ. διατρ., University of Ghent.
- Βαλαβάνης, Ι. 1891. *Γλωσσάριον άραβανιωτικόν*. Αρχείο ΚΕΝΔΙ-ΙΛΝΕ, χφ. 43.

- Chantraine, P. 1961². *Morphologie historique du grec*. Paris: Klincksieck.
- Corbett, G. 2007. «Canonical typology, suppletion and possible words». *Language* 83: 8-42.
- Dawkins, R.M. 1916. *Modern Greek in Asia Minor*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Frantikova, D. 2014. «Dawn of verbal suppletion in Indo-European languages». *Linguistica Brunensia* 62: 57-65.
- Holton, D., Horrocks, G., Janssen, M., Lendari, T., Manolessou, I. & Toufexis, N. 2019. *The Cambridge Grammar of Medieval and Early Modern Greek*. Cambridge: Cambridge University Press.
- ΙΑΙΚ = *Ιστορικό λεξικό των ιδιωμάτων της Καππαδοκίας*. Αθήνα: Ακαδημία Αθηνών, 2023.
- ΙΑΝΕ = *Ίστορικόν Λεξικόν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς, τῆς τε κοινῆς ὁμιλουμένης καὶ τῶν ιδιωμάτων*. Ἀθῆναι: Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, 1933-.
- Καρολίδης, Π. 1885. *Γλωσσάριον συγκριτικὸν ελληνοκαππαδοκικῶν λέξεων*. Σμύρνη: Τυπογραφεῖον «Ὁ Τύπος».
- ΚΡΙΑΡΑΣ = Κριαράς Ε. (εκδ.) *Λεξικό της μεσαιωνικής ελληνικής δημόδου γραμματείας 1100-1169*. Θεσσαλονίκη, 1968-.
- Κωστάκης, Θ. 1968. *Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς Σίλλης*. Ἀθήνα: Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν.
- Κωστάκης, Θ. 1977. *Τὸ Μιστὶ τῆς Καππαδοκίας*. Ἀθήνα: Ἀκαδημία Ἀθηνῶν.
- Lagarde, P. 1886. *Neugriechische aus Kleinasien*. Göttingen: Dieterichsche Verlags-Buchhandlung.
- LBG = Trapp E. (εκδ.) *Lexikon zur byzantinischen Gräzität*. Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 2017.
- LSJ = Lidell H. G., Scott, R. & Jones H. S. (εκδ.) *A Greek-English Lexicon*. Oxford: Clarendon Press, 1996.
- Maiden, M. 2004. «When lexemes become allomorphs: on the genesis of suppletion». *Folia Linguistica* 38: 227-256.
- Manolessou, I. 2019. «The historical background of the Asia Minor dialects». Στο Ralli, A. (εκδ.), *The morphology of Minor Asia Greek: selected topics*. Leiden: Brill, 20-65.
- Μαυροχαλυβίδης, Γ. & Κεσίσογλου, Ι. 1960. *Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς Ἄξου*. Ἀθήνα: Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν.
- Μόζερ, Α. 2009. *Ἄποψη και χρόνος στην ιστορία της Ελληνικής*. Αθήνα: Παρουσία.
- Osthoff, H. 1899. *Vom Suppletivwesen der indogermanischen Sprachen*. Heidelberg: Hörning.

- Παπαστεφανάκη, Μ. 2017. *Ρηματική υποκατάσταση. Διαχρονική μελέτη των ρημάτων από την Αρχαία έως τη Νέα Ελληνική*. Αθην. διπλωματική διατριβή, ΑΠΘ.
- Πολίτης, Α. 1978. *Ιστορία τής νεοελληνικής λογοτεχνίας*. Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Έθνικης Τραπέζης.
- Τσιτσόπουλος, Ε. 1962. *Φλογητά Καππαδοκίας*. Αρχείο ΚΕΝΔΙ-ΙΛΝΕ, χφ. 811.
- Ralli, A. 2013. «Suppletion». Στο Giannakis, G. (εκδ.) *Encyclopedia of Ancient Greek Language and Linguistics*. Leiden: Brill, 341-344.
- Veselinova, L. 2013. «Suppletion according to tense and aspect». Στο Dryer, M. & Haspelmath, M. (εκδ.), *The World Atlas of language structure online*. Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology.
- Φωστέρης, Δ. & Κεσίσογλου, Ι. 1960. *Λεξιλόγιο του Άραβανί*. Αθήνα: Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών.

